

O španjolskom i portugalskom identitetu piše *Lars Fant*. Da bi se razvio neki identitet, bilo grupni bilo individualni, potreban je onaj Drugi. U slučaju Španjolaca i Portugalaca upravo njihovi međusobni odnosi pogoduju konstrukciji nacionalnog identiteta. I ovdje osim sličnosti (jezik, religija, kolonijalno iskustvo), puno je međusobnih sumnjičenja. Španjolska predodžba o Portugalu je ona u vezi s izdajom "iberske stvari". Aludira se na savezništvo s Britanijom, Francuskom i SAD-om. Portugalci upravo, prema mišljenju mnogih analitičara, svoju samostalnost zasnivaju na odbacivanju iberskog jedinstva i grade nacionalni identitet drukčiji od Španjolskoga.

Elisabet Brouillard se pita postoji li belgijski nacionalni identitet? Belgijski identitet se sastoji od dvaju podidentiteta, valonskog i flamanskog. Nakon što je 1830. Belgija proglašena suverenom državom, službeni jezik je bio francuski. Postupno se razvija flamanski otpor pa je flamanski jezik službeno priznat u državnoj upravi, pravnom sustavu i obrazovanju. Flamanski identitet je puno jači od valonskoga. Poseban je problem grad Bruxelles, koji je povijesno flamanski, smješten na flamanskom teritoriju, ali većina njegovih stanovnika govori francuski. Radna etika i disciplina je jača u Flandriji nego u Valoniji pa je to dodatan motiv za različite predrasude i stereotipe s jedne i druge strane. U prilog tezi da belgijski nacionalni identitet postoji, navodi se i sociološko istraživanje po kojem su Flamanci bliži Valoncima nego Nizozemcima, kao što su Valonci bliži Flamancima nego Francuzima.

Jezični problem u Švicarskoj obradila je *Christine Burckhardt-Seebass*. Osim drugih obilježja Švicarske i Švicaraca, osobito značenje ima jezik i jezična problematika. Njemački, talijanski i francuski najčešće su u obliku dijalekta, što se teško uči. Važnost jezika su pojačali općenit utjecaj opismenivanja, kao i kulturna orijentacija prema većim susjednim zemljama, što nije slučaj s retoromanskim, pa je on izložen posebnim opasnostima.

Angela Rundquist analizira vezu romantičnog mita i racionalne stvarnosti. Glavna tema tog priloga je kultura velikih ladanjskih

kuća u svojoj današnjoj manifestaciji. Kao primjer koristi se toskanska vila. U naše vrijeme posebno je važan imidž, pa je promidžbena stereotipna slika vile dostupna potrošačima romantike diljem svijeta. Vila postaje poželjnim ambijentom za snimanje reklama, a u medijima sugeriraju različite životne stilove. Jedan od ciljeva u tim konstrukcijama jest očuvanje kontinuiteta i sprečavanja nestajanja obiteljske baštine, kao i uklapanje te iste baštine u modernu turističku i kulturnu industriju.

Knjiga *Euroljani* tematizira pitanja/probleme nacionalnih identiteta u interakcijskom polju globalnog i nacionalnoga. Autori pokazuju veliku raznovrsnost europskih kultura koje su suočene s izazovom globalizacije. Europsko iskustvo pokazuje da je moguće sudjelovati u integracijskim procesima i zadržati vlastita obilježja koja čine identitet neke skupine ili pojedinca. Nalazi istraživanja svakako su poučni za hrvatski slučaj i hrvatske dileme u predvečerje početka pregovora o ulasku u Europsku Uniju.

Dragutin Babić

Poslijediplomski tečaj i sastanak stručnjaka "Upravljanje kulturnim tranzicijama u Jugoistočnoj Europi: Utjecaj kreativnih industrija"

Dubrovnik, 9. – 15. svibnja 2005.

Skup koji je programski povezoao poslijediplomski tečaj i sastanak stručnjaka posvećen kulturnim tranzicijama i suvremenoj kulturnoj suradnji u Jugoistočnoj Europi (JIE) održan je od 9. do 15. svibnja 2005. na Interuniverzitetskom centru (IUC) u Dubrov-

niku pod naslovom "Upravljanje kulturnim tranzicijama u Jugoistočnoj Europi: Utjecaj kreativnih industrija". Organizatori su bili Odjel za kulturu i komunikacije Instituta za međunarodne odnose (IMO) iz Zagreba, u suradnji s UNESCO programom Sveučilišta umjetnosti iz Beograda, te Odsjekom za kulturalne studije Filozofskog fakulteta u Rijeci. Sastanak je organiziran uz pomoć *East-East* programa Instituta Otvoreno društvo (i mreže zaklada Soros), te Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Sastanku je prisustvovalo dvadeset dvoje sudionika, kako iz Jugoistočne Europe (Albanija, Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, te Srbija i Crna Gora), tako i iz zemalja EU-a (Češka, Francuska, Italija i Slovenija). Ovogodišnji sastanak stručnjaka i poslijediplomski tečaj nastali su na temelju prethodnih tečajeva započetih 2000. godine na temu "Redefiniranje kulturnih identiteta". Ove godine postdiplomski tečaj je inoviran uvođenjem sastanka stručnjaka (u konferencijskoj formi) na temu "Kulturna suradnja u Jugoistočnoj Europi".

Program je započeo uvodnim izlaganjem Nade Švob-Đokić "Kulturna tranzicija: od teorija prema tranzicijskim kulturnim promjenama u Jugoistočnoj Europi". Ona je dala pregled dosadašnjih tečajeva, te se koncentrirala na tri ključne postavke: najprije, odnos transformacija i tranzicija u Jugoistočnoj Europi; potom, ponovno procjenjivanje i redefinicija kulturnih identiteta u procesu tranzicije; i najzad, kulturne veze i suradnje zasnovanih na razvoju kulturnih industrija i novih tehnologija, korištenih u procesu kulturne komunikacije.

Dinamizam tranzicijskih društvenih promjena u JIE se reflektira u ponovnom definiranju kulturnih identiteta. U 20. stoljeću oni su se razvijali od predmodernih, u moderne, prema postmodernim kulturnim identitetima koji su strukturirani tržištima i novim tehnologijama. Brz i dinamičan razvoj omogućio je paralelno postojanje različitih tipova identiteta, i zanimljive interakcije u njihovoj transformaciji. Danas se strukturiraju nacionalni identiteti koji su često u oporbi prema postmodernim transnacional-

nim i naglašeno individualiziranim kulturnim identitetima. Sve to čini situaciju u JIE atipičnom s obzirom na kulturnu identifikaciju u većini suvremenih europskih zemalja. Stoga su moguće usporedbe s nekim drugim kulturama i dijelovima svijeta, primjerice s latinoameričkim kulturama. Također se razvijaju novi pristupi s obzirom na globalne utjecaje i značaj globalizma za definiranje novih kulturnih identiteta.

Jiřina Šmejkalova predstavila je pregled metodoloških pristupa kulturnim tranzicijama u postsocijalističkim državama. Tako navodi kako je "tranzitologija" (*transitology*) uvedena kao disciplina kroz Latino-američke studije, dok se u europskim postsocijalističkim državama ista zasniva vrlo polako. Autorica je dala primjere "revolucionarne" retorike koja dolazi iz anglosaksonskih teorijskih područja (npr. Anthony Giddens definira događaje iz 1989. godine kao "revolucije"). Nasuprot tome, istraživanja obavljena u regiji sugeriraju da je kod tranzicijskih procesa više riječ o kontinuitetu nego o diskontinuitetu. Nakon predavanja, Jiřina Šmejkalova je vodila radionicu pod naslovom "Nacionalne perspektive o kulturnoj tranziciji: redefinirani kulturni identiteti". Sudionici tečaja zamoljeni su da predstavljaju kulturni proizvod po izboru (bilo da se radi o slici, filmu, knjizi...) koji je u posljednje vrijeme redefinirao stereotipe o nacionalnom identitetu njihovih zemalja. Unutar radionice, Mirko Petrić i Inga Tomić-Koludrović predstavili su rezultate istraživanja analize sadržaja hrvatskih web-portala – predstavljajući rezultati pokazali su njihovu seksističku, nacionalističku i senzacionalističku poziciju. Slijedila je rasprava o različitim medijskim tekstovima te su prikazana dva filma mladih redatelja iz (J)IE: prvi je bio film Dalibora Matanića, *Fine mrtve djevojke* iz 2002. godine, a drugi *Sampioni (Mistri)* češkog redatelja Mareka Najbrta iz 2004. godine.

Sljedećeg dana naglasak u programu stavljen je na kulturne politike u regionalnom kontekstu. Nina Obuljen prezentirala je rad "Upravljanje kulturnim tranzicijama: Utjecaj kulturnih politika (EU i regionalna iskustva)". Kad razmatramo kulturne politi-

ke, važno je naglasiti da se one bave transversalnim (*cross-cutting*) temama kao što su: status i mobilnost umjetnika, tržište kulturnim proizvodima i uslugama, kulturna raznolikost, razvijanje kulturnih indikatora, te primjena pravila državne pomoći. Transverzalne teme zahtijevaju jači proaktivni pristup u stvaranju politika, tj. one se ne bi samo trebale odnositi na posljedice odluka u drugim poljima politika, naglasila je Nina Obuljen. U tom kontekstu važno je uzeti u obzir utjecaj kulturnih konglomerata i promjena u strukturi i funkcioniranju domaćih tržišta za kulturne proizvode i usluge. Njihov domet je globalan, te u jednu ruku predstavlja indirektnu globalnu kulturnu politiku – tradicionalni instrumenti pomoći su na taj način dovedeni u pitanje.

U predavanju “Kreativni grad vs. *Kulturstadt*: Implikacije suprotstavljenih formulacija politika” Mirko Petrić i Inga Tomić-Koludrović predstavili su uvide u dva različita koncepta urbanog razvoja kako bi pokušali razlučiti koji bi model bio odgovarajući za gradove u tranzicijskim zemljama. Prvi ključni koncept je onaj kreativnih gradova, istaknutog u radu Landryja i Floride, koji vidi kulturu kao ekonomski resurs: kultura ima instrumentalnu ulogu u urbanom i ekonomskom razvoju. Drugi koncept, koncept *Kulturstadta*, je model u kojem su raznoliki kulturni resursi na ponudu građanima. Autori naglašavaju postojanje trećeg modela: “EU grad kulture”, koji je nastao na inicijativu Meline Mercouri. Koji od tih modela odabrati za tranzicijske gradove? Petrić i Tomić-Koludrović predlažu da bi najbolja odluka bila odabrati hibridizirani model u kojem bi se nalazila kombinacija predstavljenih koncepta.

Program se nadalje koncentrirao na kulturne industrije. Jutarnja sesija počela je predavanjem koje je održala Jaka Primorac na temu “Razvoj kulturnih industrija i širenje novih tehnologija”. Nastanak termina pripisuje se definiciji “kulturne industrije” Adorna i Horkheimera, nastalom u vrijeme prve masifikacije kulturnih proizvoda kao rezultata pojave radija, televizije i kinematografa. Nakon tog perioda terminologija se

promijenila prema kulturnim industrijama (termin u množini), putem rada tima Bernarda Miégea za UNESCO, kao i zbog utjecaja izvještaja “Ekonomski značaj umjetnosti u Velikoj Britaniji” Johna Myerscougha tijekom tačeritskog razdoblja u Velikoj Britaniji. Potom je uslijedila još veća masifikacija kulturnih proizvoda nastala kao rezultat digitalizacije. Time se otvorilo novo polje terminologije – “kreativne industrije” (koje sadržajno obuhvaćaju kulturne industrije), “industrije sadržaja” i “industrija zabave” (pretežno u SAD-u), kao i pojava termina “*copyright* industrije”. Predavanje je završeno s nekoliko uvida o tome što nove tehnologije i kulturne industrije znače za Jugoistočnu Europu.

Predavanjem “Kulturne industrije: između globalnog i lokalnog” Maja Breznik je predstavila pregled slovenske industrije knjiga kao lokalne kulturne industrije u maloj zemlji pod utjecajem globalizacije. Maja Breznik definirala je izdavački program velikih slovenskih izdavačkih kuća kao monokulturno izdavaštvo, zbog toga što je njihova izdavačka politika orijentirana isključivo prema komercijalnim programima dok nekomercijalni programi i malo zahtjevniji knjižarski projekti posvema ovise o malim izdavačkim kućama i državnim subvencijama. Maja Breznik je zaključila da lokalna kulturna industrija ne štiti zajednicu od utjecaja globalnih industrija zabave, nego je *de facto* njihov trojanski konj. Stoga državne subvencije bibliotekama za kupnju knjiga, a po kriteriju čitanosti djela, završavaju kao svojevrsna državna subvencija globalnom knjižarskom tržištu.

Rasprava o kulturnoj i kreativnoj industriji nastavila se u poslijepodnevnoj sesiji pod nazivom “Kreativne industrije u tranziciji: Prema kreativnoj ekonomiji?”. Petrić i Tomić-Koludrović proveli su detaljnu analizu modela britanskih kreativnih industrija, modela koji je započeo “Dokumentom mapiranja kreativnih industrija Odjela za kulturu, medije i sport” (*DCMS*), da bi potom kritizirali izravnu implementaciju tog modela u zemljama Jugoistočne Europe. Tranzicijske zemlje nisu idealtipske “postindustrijske zem-

lje” (Daniel Bell) kao ni “postindustrijska modernizirana društva” (Ulrich Beck), one su više “miješana društva” – koja imaju tradicionalnu strukturu, ali se susreću s globalizacijskim procesima. Na taj način trebalo bi kreirati model koji je primjenjiv za tranzicijska društva, vidjeti kako se u njemu pozicionira kultura, a ne da se nekritički primjeni strani model kreativnih industrija.

Rasprava se sljedeći dan koncentrirala na “Upravljanje kulturnim tranzicijama: multikulturalizam, interkulturalizam i politike manjina”, u kojem je Melita Richter Malabotta naglasila kako ne postoji EU model multikulturalizma – svaka zemlja ima vlastitu prošlost i, na taj način, vlastiti model. Autorica je dala pregled modela multikulturalizma i interkulturalizma, kao što su francuski “asimilacijski” model, njemački “gastarbajter” model, (talijanski) model segmentiranog pluralizma, interkulturalni model, te britanski, nizozemski i sjevernoamerički model “paralelnih svjetova”. Ključna točka tih modela je pitanje kako postupiti s razlikama, te bi u tom kontekstu bilo važno naglasiti da su nove granice Europe konstruirale nove modele migracije koje će biti potrebno detaljno analizirati.

U sljedećoj prezentaciji tema seminara se fokusirala na kulturalne studije. U prvom dijelu prezentacije “Kulturalni studiji (Nove perspektive)” Marina Biti se osvrnula na članak Frederica Jamesona “O kulturalnim studijama”. Dodala je kako je uistinu potrebna pozitivna definicija kulturalnih studija, pritom naglasivši da ona kulturalne studije razumijeva ne kao disciplinu nego kao polje kojem je potreban *curriculum*. Pregled definicija područja poslužio je kao uvod u drugi dio predavanja u kojem je Marina Biti dala prikaz programa Odsjeka za kulturalne studije na Sveučilištu u Rijeci, koji je nastao na gore spomenutim tezama. Prezentacija programa izazvala je živu raspravu koja je dotaknula nekoliko problema: od pitanja zbog čega se u kreiranju programa zaboravilo na lokalnu povijest kulturalnih studija (npr. nije spomenuta konferencija o kulturnoj teoriji na Pedagoškom fakultetu u Rijeci 1979. godine), pa sve do problema uvođenja znanja stručnjaka iz regije u program.

Milena Dragičević-Šešić predstavila se predavanjem “Od susjedstva prema globalizmu: da li je otkrivena regionalna niša?”, u kojem je problematizirala pitanje imaginarnih i realnih granica, tj. kako među sobom kreiramo nove granice. Pritom je naglasila kako kulturna politika također tako postaje oruđem distinkcije. EU kulturne politike su orijentirane prema teritoriju (pristup uključivanja teritorija i građanstva), dok su u istočnim zemljama, naglašava Dragičević-Šešić, kulturne politike okrenute prema konstrukciji zajednice, tj. etnicitet je ključni element samoidentifikacije. Autorica smatra važnim pitanje postoji li niša koja je zajednička za cijelu regiju. Na taj je način ponovno postavljeno pitanje regionalnog znanja i stručnosti – apsurdno je da znanje iz regije dolazi do nas tek pošto je priznato na Zapadu (primjer Marie Todorove i sl.).

Sastanak stručnjaka u konferencijskoj formi na temu “Kulturna suradnja u Jugoslaviji i istočnoj Europi” održan je sljedeći dan. Prvi dio je bio posvećen “Kulturnoj suradnji u Jugoslaviji i istočnoj Europi: Od državnih do tržišnih projekata”, o čemu je govorila Dona Kolar-Panov. Nakon općeg uvoda u situaciju o istraživanjima publike u JIE, Dona Kolar-Panov je dala zanimljivu usporedbu dvaju makedonskih projekata pod istim naslovom “To sam ja! (*Toa sum jas!*). Ta dva televizijska programa bave se različitim tipovima kulturne suradnje u regiji (prvi je dječji program a drugi *reality show*). Iz predloženog postaje vidljivim da suradnje ima malo i da je zapravo riječ o “regionalnim” shemama globalnih medijskih kompanija koje se “prizemljuju” u JIE kao “model” suradnje koji i nije podržan stvarnom suradnjom.

Udio u raspravi prepušten je Aldu Milohniću, koji je predstavio poglede na promjenjivu prirodu zaposlenja u kulturnom sektoru. Tu promjenjivost on vidi kao prijelaz od fordističkog prema postfordističkom sistemu zaposlenja, tj. od tzv. “tipičnoga” (stabilnog) zaposlenja, prema “atipičnom” (nestabilnom) zaposlenju. Aldo Milohnić naglašava da u kontekstu JIE, položaj zaposlenja u kulturnom sektoru još teži, s obzirom na to da je pritisak za financiranje kulture iz državnog proračuna veći.

Lidia Varbanova zaključila je dio sastanka stručnjaka predavanjem "Kulturna ekonomija i financiranje kulture: dileme i perspektive (ili novac, tržišta i muze)", u kojem je dala povijesni pregled polja kulturne ekonomije – od uloge mecena i individualnih donacija prema rađanju kulturne ekonomije kao discipline. Mapirajući trenutačno stanje na planu financiranja kulture, dala je neke temeljne strukturirane poglede na državnu potporu, tržišta umjetninama, te alternativne potpore za kulturu. Postavlja se pitanje – bi li državna potpora trebala biti koncentrirana više na kulturne proizvode, na procese ili na održavanje (tzv. "hladni pogon")? Ključno pitanje glasi: kako uopće podupirati kreativnost putem *policy* odluka?

Unutar programa tečaja organiziran je posjet Art Radionici Lazareti (ARL) kako bi sudionici skupa dobili uvid u lokalne projekte u Dubrovniku, te dobili priliku prodiskutirati konkretne probleme umjetnika i kulturnih menadžera s voditeljem ARL – umjetnikom Slavenom Toljom.

Posljednji dan sastanka i tečaja posvećen je evaluaciji programa slijedom koje je i dogovorena tema poslijediplomskog tečaja za sljedeću godinu – "Kulturne tranzicije u Jugoistočnoj Europi: Kreativni grad". Knjiga s člancima nastalima na temelju održanih predavanja s ovogodišnjeg tečaja i sastanka bit će objavljena krajem 2005. godine.

Jaka Primorac

**17th Annual Meeting on
Socio-Economics: What counts?
Calculations, Representation.
Association.**

**17. godišnji skup o
socioekonomici. What counts?
Calculations, Representation.
Association. Budimpešta,
Mađarska.**

Budimpešta, 30. lipnja – 2. srpnja 2005.

Društvo za razvoj socioekonomike – *Society for the Advancement of Socio-Economics* (SASE), osnovano 1989., međunarodna je interdisciplinarna organizacija koja okuplja znanstvenike s područja ekonomije, sociologije, političke znanosti, menadžmenta, psihologije, prava, povijesti i filozofije, kao i privrednike te dužnosnike vladinih tijela i međunarodnih organizacija. Svrha je organizacije unaprijediti razumijevanje ekonomskog ponašanja i njegovih političkih implikacija u kontekstu socijalnih, institucionalnih, povijesnih, filozofskih, psiholoških i etičkih čimbenika. U tu svrhu SASE potiče i makro i mikrorazinu analize, te kako deduktivni tako i induktivni pristup.

Ovogodišnji skup društva SASE održan je od 30. lipnja do 2. srpnja u Budimpešti, pri Centralnoeuropskom sveučilištu (CEU) i Corvinus sveučilištu u Budimpešti. Za odabir te lokacije odgovoran je David Stark, trenutni predsjednik SASE, dugogodišnji suradnik CEU-a, te jedan od poznatijih (i prvih) istraživača tranzicijske društvene zbilje.

Tematska okosnica ovogodišnje konferencije bilo je pitanje koje sve od brojnih potencijalno korisnih informacija i višestrukih evaluacijskih principa uzimamo u obzir u društvenim znanostima. Tradicionalno, kalkulacije su domena ekonomije, reprezentacija sociologije, a asocijacije politologije. Međutim, i te kako postoji razlog za razmatranje, primjerice, procesa reprezentacije u